

กระบวนการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้:
กรณีศึกษาหมู่บ้านโคกลำดวน ตำบลพรหมณี
อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

**A Case Study on the Process for the Learning
Community of Khoklumduan Village,
Tambon Phrommanee, Muang District, Nakornnayok**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านหมู่บ้านโคกลำดวนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชนร่วมกัน มีโอกาสแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยเน้นกระบวนการพึ่งตนเอง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ผสมผสานกับ ความรู้ใหม่ที่ได้จากการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ นำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป การดำเนินการวิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research PAR) โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ คือ นักวิจัย ผู้นำชุมชน นักพัฒนา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนชาวบ้านร่วมประชุมเพื่อศึกษาทบทวน วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง ข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชน จนนำไปสู่การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาโดยดำเนินการในรูปของการจัดทำแผนชุมชน จัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ ยังได้มีการเสริมสร้าง การเรียนรู้ให้แก่ชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดทัศนศึกษาดูงาน การเข้ารับการฝึกอบรม การสาธิต และลงมือปฏิบัติจริง การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และฐานการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาส พัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้านโคกลำดวน ที่สำคัญ ได้แก่ 1. แรงผลักดันจากผู้นำชุมชนที่มีความคิดริเริ่มและเน้นการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง 2. ความร่วมมือของชาวบ้านที่มีความผูกพันกับบ้านเกิดและความเป็นเครือญาติ 3. การประสานงานกับหน่วยงาน ภาครัฐในรูปแบบของการทำกิจกรรมร่วมกัน

คำสำคัญ: ชุมชนแห่งการเรียนรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การพัฒนาที่ยั่งยืน, การพึ่งตนเอง

Abstract

This research has been done in order to give the villagers of Khoklumduan the opportunity to analyse the potential, problems, and needs of the community. Moreover, the villagers will have the chance to express their ideas, share their experience, and set up the path for developing their own community. The process of the development will emphasis on self - reliance and combine the local wisdom with new knowledge they get from other resources in order to make them beneficial for themselves, their family, and the community. This process will make the community have the sustainable development. This participation action research has been done by bringing the researcher, the community leaders, the developers, other relevant organizations, and the villagers together in order to study about the community's needs and problems, as well as analyse their weak and strong points in order that they can set up the community plan and other activities to solve all problems. Furthermore, the villagers will get more knowledge by participating in field - trips, workshops, demonstrations, and learning center. The key factors to foster the learning process are: 1. The initiative of the community leaders 2. The cooperation of the villagers 3. The cooperation between the public organizations and the villagers.

Key words: Learning Community, Local Wisdom, Sustainable Development, Self - reliance

ความสำคัญของปัญหา

ในยุคโลกาภิวัตน์ประเทศไทยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในหลายๆ ด้าน ซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก ประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้การชี้นำตามกระแสโลกาภิวัตน์ นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาถูกอำนาจการครอบงำจากภายนอก ประเทศไทยต้องกลายเป็นประเทศทุนนิยมมุ่งการผลิตเพื่อส่งออก มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างสิ้นเปลือง เกิดปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลให้ “ชุมชน” ซึ่งเป็นสังคมฐานรากที่สำคัญอ่อนแอ ประสบความยากจนต้องอยู่ในสภาวะของการพึ่งพาภายนอก

หมู่บ้านโคกลำดวนเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาตามกระแสหลักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยปรากฏออกมาในรูปของปัญหาต่างๆ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ดินถูกทำลายจากการใช้สารเคมี การผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ความชะงักงันของภาคเกษตรกรรม การสูญเสียวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชน การให้ความสำคัญกับค่านิยมที่มุ่งประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการค้า เป็นต้น

ดังนั้น การที่จะสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งขึ้นมาได้นั้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนและของชุมชน โดยมุ่งเน้น ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยอาศัยพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาผนวกกับความรู้ที่

ได้จากกระบวนการกลั่นกรองความรู้จากภายนอก เพื่อผสมผสานเป็นความรู้ใหม่ไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีเป้าหมายสุดท้ายเพื่อให้ประชาชนสามารถเรียนรู้และพัฒนาความคิด วิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ได้ซึ่งจะช่วยยกระดับการเรียนรู้ของประชาชนให้สามารถจัดการและแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมทั้งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้ชาวบ้านหมู่บ้านโคกลำดวนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชนร่วมกัน
2. เพื่อให้ชาวบ้านหมู่บ้านโคกลำดวนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยการได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน
3. เพื่อให้ชาวบ้านหมู่บ้านโคกลำดวนได้คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา พัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยเน้นการนำภูมิปัญญาชุมชนที่มีอยู่ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้จากการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหมู่บ้านโคกลำดวนไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังนั้น ในการดำเนินการวิจัยจึงได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ แนวคิดการพัฒนาชุมชน แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการวิจัย และเนื่องจากการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่จากส่วน

ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจกัน ดังนั้น ประชากรเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้จึงประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำกลุ่มอาชีพและสมาชิกกลุ่ม ปราชญ์ชุมชน ผู้อาวุโสในชุมชน เจ้าหน้าที่บริหารระดับท้องถิ่น ชาวบ้านที่มีความสนใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2549 - เดือนตุลาคม พ.ศ. 2552 รวมระยะเวลาที่ทำการศึกษาและดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องประมาณ 3 ปี

แนวคิดที่ใช้เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการวิจัย

แนวคิดที่ใช้เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านโคกกล้าตวนไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่

1.1 การที่สมาชิกในชุมชนเข้ามารวมกลุ่มกันคิดวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ วิเคราะห์ทางเลือกของการแก้ปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญห

1.2 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แล้วกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อสรุปบทเรียน หาหนทางการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป กระบวนการที่เกิดขึ้นซ้ำๆ นี้เท่ากับเป็นการยกระดับสติปัญญา และผลพวงจากการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงดังกล่าว จะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต คนในชุมชนให้สามารถเห็นการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้

1.3 การจัดทัศนศึกษาดูงาน การแบ่งกลุ่มกันทำงาน การติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนคติซึ่งกันและกัน การรับฟังความรู้จากสื่อต่างๆ การสาธิตให้ดู การจัดเวทีเพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน จะเป็นช่องทางหนึ่งของการพัฒนาการเรียนรู้ได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย อยู่ในตัวบุคคล หรือ เอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างรวดเร็วและสะดวก เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีด้านข้อมูล ด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยในการจัดการความรู้

3. แนวคิดการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้กล่าวถึงงานพัฒนาชุมชนว่าเป็นการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นกระบวนการ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามลำดับ โดยทั่วไปกระบวนการการพัฒนาชุมชนมี 7 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 การศึกษาชุมชน ได้แก่ การสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ความจริงในข้อมูลต่างๆ ของชุมชน ในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

3.2 การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เป็นการค้นหาปัญหาที่แท้จริง การค้นหาสาเหตุของปัญหา และการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญห โดยมีการศึกษารายละเอียดอย่างรอบคอบ ความเป็นไปได้ และความสอดคล้องกับสภาพชุมชน ชีตความสามารถของชุมชน สามารถเชื่อมโยงปัญหาทั้งหมดเอาไว้ในทุกลมุ่ม

3.3 การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน เมื่อทำการวิเคราะห์ปัญหา

ชุมชนเรียบร้อยแล้ว ก็นำปัญหาที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการลงมือดำเนินการต่อไป

3.4 การวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชน ที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นขั้นตอนของการเตรียมการเพื่อจะแก้ไขปัญหาโดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินการ กำหนดวิถีทางการปฏิบัติ มีการลำดับความคิดในการดำเนินงานที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันว่าควรจะทำอะไร เมื่อไร ใครเป็นผู้ทำ ทำที่ไหน

3.5 การดำเนินงานพัฒนาชุมชน เมื่อพิจารณาวิธีการดำเนินงานและเห็นว่ามีความถูกต้องเหมาะสมดีแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ การดำเนินงานพัฒนาตามแผนและโครงการที่กำหนดขึ้น

3.6 การประเมินผลงาน เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการควบคุมการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนต่างๆ ที่วางไว้

3.7 การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น สร้างความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนโดยตรง

4. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้านที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับปรุง ยุติ ตามสถานการณ์ของสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการ

ประกอบอาชีพที่เป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เน้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติ

5. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” ให้มีความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน เศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรและความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจ เพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ แต่ไม่ได้หมายถึงรายได้อย่างเดียว ยังรวมถึงประโยชน์ด้านอื่นด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามให้คงอยู่ต่อไป

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางกำหนดขั้นตอนเพื่อพัฒนาหมู่บ้านโคกคำควนไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลชุมชน โดยมีความมุ่งหมายเพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ของชุมชน ทราบถึงปัญหาที่มีอยู่ภายในชุมชน ทราบถึงความต้องการของประชาชนในชุมชน ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชน ทราบถึงความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ในชุมชน ทราบถึงศักยภาพ หรือ ความรู้ความสามารถของชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนต่อไป

การศึกษาชุมชนนี้ใช้วิธีการศึกษาในหลายรูปแบบ เช่น การสังเกตเพื่อทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นโดยตรงของชุมชน การบันทึกสภาวะการณ์ที่เป็นจริงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น การ

สัมภาษณ์จากผู้รู้ ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมข้อมูลเก็บเป็นประเด็นในการพูดคุยสอบถามต่อไป นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เวทีประชาคมหมู่บ้านเป็นเวทีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน กำหนดความต้องการของชุมชน วางแผนและโครงการเพื่อพัฒนาชุมชน เวทีประชาคมเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อดีข้อเสียกันด้วยเหตุผล ผลที่หมู่บ้านได้จากการใช้เวทีประชาคม คือ แผนชุมชนที่มาจากความเห็นพ้องต้องกัน

2. ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชน หลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็ง ทราบถึงปัญหาและความต้องการของชุมชนแล้ว ได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชน โดยการเรียนรู้จากผู้นำผู้อาวุโสในชุมชน การเรียนรู้จากการไปศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ การจัดเวทีเพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งนี้เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ผสมผสานกับความรู้เดิม หรือภูมิปัญญาของชุมชนที่มีอยู่ กำหนดกิจกรรม หรือโครงการที่เหมาะสมกับศักยภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชนต่อไป

3. ดำเนินการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชุมชน จัดเป็นฐานการเรียนรู้ โดยมุ่งหวังให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับทุกคน จัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางเพื่อส่งเสริมให้ผู้สนใจได้มาศึกษาเรียนรู้ข้อมูลทางวิชาการ ตลอดจนวิทยากรความก้าวหน้า จัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาในแต่ละด้านให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษาและนำไปปรับใช้

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษา 2 ลักษณะ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยที่จะนำมาซึ่งข้อมูลและคำตอบที่มีรายละเอียดในเชิงลึกของประเด็นในด้านต่างๆ ของชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพหลายๆ เทคนิคร่วมกันเป็นเครื่องมือในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เทคนิควิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participation Observation) การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม (Non Participation Observation) การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ที่ศึกษา รวมทั้งเป็นการสร้างความคุ้นเคย และความสนิทสนมระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้าน เสมือนผู้วิจัยเป็นสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่ม

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) เป็นการวิจัยที่จะเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชนให้มีมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถในการวิเคราะห์ อันจะนำมาซึ่งความสามารถในการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหามุมชนได้ โดยใช้เทคนิคการสร้างอนาคตร่วมกันของชุมชน (Future Search Conference-FSC) การศึกษาดูงานในพื้นที่หรือชุมชนอื่นๆ และการจัดเวทีชาวบ้าน เป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

บ้านโคกลำดวน ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลพรหมณี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เดิมชื่อ “บ้านตลุกยาง” เนื่องจากเดิมที่บริเวณนี้มีสภาพเป็นป่า มีต้นยางนาขึ้นเป็นจำนวนมาก ในระหว่าง พ.ศ. 2484 - 2490 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 บ้านโคกลำดวนเคยเป็นฐานที่พักรของทหารญี่ปุ่น ทหารญี่ปุ่นได้มาสร้างที่พักอาศัยและสนามบินในหมู่บ้าน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งในตอนนั้นที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งเรียกหมู่บ้าน “ตลุกยาง” ว่าหมู่บ้านสนามบิน ในปี พ.ศ. 2496 บ้านตลุกยาง ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น “บ้านโคกลำดวน” เนื่องจากพื้นที่ของหมู่บ้านมีต้นลำดวนขึ้นเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2544 - 2545 บ้านโคกลำดวนยังมีชื่อเรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า “หมู่บ้านผักหวาน” เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว ชาวบ้านในหมู่บ้านหันไปประกอบอาชีพปลูกผักหวานแทบทั้งหมู่บ้าน ซึ่งในระยะ 5 - 6 ปีที่ดำเนินการอยู่ บ้านโคกลำดวนถือเป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการปลูกผักหวาน ชื่อเสียงของกลุ่มเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและหน่วยงานต่างๆ ทำให้กลายเป็นแหล่งให้ความรู้และศึกษาดูงาน ในปี พ.ศ. 2548 บ้านโคกลำดวนได้รับการคัดเลือกเป็น “หมู่บ้านดีเด่น” ระดับประเทศ จากสำนักนายกรัฐมนตรี และในปี พ.ศ. 2549 จังหวัดนครนายกกำหนดให้เป็น “หมู่บ้านเฉลิมพระเกียรติ” ซึ่งเป็นผลมาจากการมีอาชีพปลูกผักหวานและอาชีพผสมผสานของชาวบ้าน การมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง พร้อมกันนี้ยังเป็นหมู่บ้านที่ปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื้อที่/อาณาเขต

บ้านโคกลำดวนมีเนื้อที่ทั้งหมดจำนวน 2,956 ไร่ และมีอาณาเขต ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าและวัดเขาคอก

ทิศใต้ ติดต่อ หมู่บ้านวังปลาจืด

ทิศตะวันออก ติดต่อ หมู่บ้านคลองกระทอนและโรงเรียนปิยะชาติพัฒนา

ทิศตะวันตก ติดต่อ หมู่บ้านหนองกันเกรา

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

บ้านโคกลำดวน ประกอบด้วยคน 2 กลุ่มคือ “กลุ่มลาวเวียงจันทร์” ซึ่งเป็นชาวบ้านกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาอาศัยและจับจองที่ทำมาหากิน โดยอพยพมาจากบ้านใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก จากนั้นไม่นานได้มีชาวบ้านที่อยู่บ้านหนองเตยได้อพยพเข้ามาจับจองที่ดินด้วย ภาษาที่ใช้พูดในหมู่บ้านจึงมีทั้งภาษาลาวเวียง และภาษาไทยกลาง แต่ในปัจจุบัน ภาษาลาวเวียงจะนิยมใช้กันเฉพาะกลุ่มวัยกลางคน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ในชุมชน ในกลุ่มเด็กและวัยรุ่นจะใช้น้อยมาก ดังนั้นในอนาคตภาษาลาวเวียงอาจจะสูญหายไปจากชุมชน

บ้านโคกลำดวน มีโรงเรียนวัดโคกลำดวน เป็นโรงเรียนในชุมชน ซึ่งเปิดทำการสอนตั้งแต่ พ.ศ. 2501 ปัจจุบันเปิดสอนระดับอนุบาลจนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2552 มีบุคลากรครูข้าราชการ 4 คน ครูพี่เลี้ยง 1 คน ครูธุรการ 1 คน ไม่มีภารโรง มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 39 คน นักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน พ่อแม่มีอาชีพรับจ้าง ส่วนใหญ่แยกอยู่กับลูกเพื่อไปทำมาหากินในกรุงเทพฯ

เมื่อศึกษาเกี่ยวกับสถาบันทางศาสนา พบว่า ชาวบ้านโคกลำดวนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมี “วัดโคกลำดวน” เป็นวัดประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันท่านเจ้าอาวาส คือ พระอธิการสมบุญ กมมสุทโธ มีพระภิกษุสามเณร จำพรรษาอยู่ จำนวน 5 รูป ชาวบ้านโคกลำดวนส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นในการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร รักษาศีลทุกวันพระ ทำบุญตามเทศกาลหรือวันสำคัญๆ ทางพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสงกรานต์ ร่วมประเพณีตักบาตรเทโว ถวายผ้าอาบน้ำฝน ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน สรงน้ำพระ เป็นต้น

นอกจากนี้ บ้านโคกลำดวนเคยมีประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อที่สำคัญประจำหมู่บ้าน ได้แก่ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน คือ การทำบุญร่วมกันของชาวบ้านทั้งหมด ซึ่งนิยมทำกันในช่วงเดือน 6 ของทุกปีเพื่อต่อชะตาบ้าน ชะตาเมือง และอุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร เจ้าของที่เจ้าของทาง ที่รักษาหมู่บ้าน และดูแลไร่นา แต่ปัจจุบันประเพณีไม่ได้ทำแล้ว เนื่องจากคนเฒ่าคนแก่ที่เคยเป็นคนนำ อายุมากขึ้น สุขภาพไม่ดี หดแรงแรงและไม่มีคนรุ่นใหม่คิดสืบทอด

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า อาชีพเดิมของชุมชนบ้านโคกลำดวน คือ ทำนา โดยมีจุดประสงค์เพื่อเก็บไว้บริโภคในครอบครัว ถ้าเหลือก็ขายบ้างเป็นครั้งคราว แต่ปัจจุบันมีชาวบ้าน ที่ยังคงทำนาอยู่เพียง 30 ครัวเรือน โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนอาชีพทำนา คือ ไม่มีน้ำ ค่าใช้จ่ายสูง หลังจากชาวบ้านส่วนใหญ่เลิกทำนา ก็หันไปปลูกพืชต่างๆ เช่น ปลูกไม้ไผ่ตง ปลูกไผ่เลี้ยงหวาน ปลูกพืชผักสวนครัว ทำสวนผลไม้

(มะปราง มะยงชิด กระท้อน ขนุน มะม่วง) เพาะเห็ดฟาง เลี้ยงสัตว์ ซึ่งลักษณะการทำเกษตรในปัจจุบันจะทำอยู่ในรูปของเกษตรผสมผสาน และปลูกไว้บริโภค หากมีเหลือก็ขายให้กับพ่อค้าที่มารับผักผลไม้ในหมู่บ้านไปขายตามตลาดในกรุงเทพฯ โดยภาพรวมบ้านโคกลำดวนปัจจุบันอยู่ในภาคการเกษตร โดยมีชาวบ้านจำนวน 140 ครัวเรือนที่ยังยึดอาชีพการทำสวน การปลูกผัก อาชีพเลี้ยงสัตว์ จำนวน 80 ครัวเรือน รับจ้าง จำนวน 56 ครัวเรือน ค้าขาย จำนวน 25 ครัวเรือน และอาชีพอื่นๆ จำนวน 25 ครัวเรือน

ลักษณะการเมือง

บ้านโคกลำดวน เป็นหมู่บ้านที่มีกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่บนรากฐานของความเป็นประชาธิปไตย โดยเน้นในเรื่องของการใช้เวทีประชาคมในการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น แสดงความต้องการ ให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน หลักเกณฑ์การพิจารณาใช้การรับฟังเสียงข้างมาก ความเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ในชุมชน เน้นการมีส่วนร่วม การทำงานในกิจกรรมต่างๆ จะดำเนินการในรูปแบบกลุ่ม มีคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบ

ปัจจุบันบ้านโคกลำดวนมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนชุมชนในการดำเนินการด้านกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกรบ้านโคกลำดวน กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้านโคกลำดวน โดยทุกวันที่ 6 ของเดือน จะมีการนัดประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ควรทราบ หรือใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ปรึกษาหารือร่วมกัน

ส่วนที่ 2 : กระบวนการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชน แห่งการเรียนรู้

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ตลอดจนการศึกษาชุมชนต้นแบบที่สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้นั้น ผู้วิจัยและกลุ่มผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการชาวบ้านตลอดจนเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนา ได้นำแนวทางการดำเนินการดังกล่าวมาเป็นกรอบในการพัฒนาหมู่บ้านโคกกล้าตวนไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีกิจกรรม ดังนี้

1. การจัดเวทีประชาคม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการพัฒนาทบทวนบริบทชุมชน โดยการระดมความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมกันศึกษาศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็งของชุมชนอย่างรอบด้านทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณีและสิ่งแวดล้อม มีการทบทวนถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านมา วิเคราะห์ถึงผลดี/ผลเสีย ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ปัญหาข้อขัดข้องต่างๆ เวทีประชาคมทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักร่วมกัน จนนำไปสู่การหาแนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหามุมชนร่วมกัน

เวทีประชาคมทำให้ชาวบ้านได้รับแรงกระตุ้นแรงจูงใจ เปิดรับการเรียนรู้ชุมชนในวิถีชีวิต วิธีการผลิต การบริโภค รากฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ชุมชนมีอยู่ ปราชญ์ผู้รู้ที่มีอยู่ในชุมชน มีทักษะในกระบวนการคิด การวิเคราะห์ มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนถ่ายทอดข้อมูลในระหว่างกันและกัน จนนำไปสู่การตัดสินใจกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหามุมชนร่วมกัน โดยการกำหนดโครงการและกิจกรรมต่างๆ จะจัดทำให้อยู่ในรูปของ “แผนชุมชน”

2. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชน

2.1 การเรียนรู้จากผู้นำผู้อาวุโสในชุมชนหรือปราชญ์ชุมชน เป็นการถ่ายทอดการส่งต่อความรู้ ภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลังโดยการบอกเล่าถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตซึ่งมีการเกื้อกูลกันของเครือข่ายชาวบ้าน ประเพณี วัฒนธรรมเก่าแก่ของชุมชน ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาต่างๆ เช่น ตำรายา พืชสมุนไพร การทำการเกษตร เป็นต้น เพื่อเป็นการจุดประกายให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ข้อมูล เกิดความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตนเอง เกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด เห็นความสำคัญหรือเห็นคุณค่าของความเอื้ออาทรต่อกัน ของคนในชุมชน เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากผู้นำ ผู้อาวุโสในชุมชน หรือปราชญ์ชุมชน ทำให้เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดโคกกล้าตวน มีความมุ่งมั่นในการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่อย่างมีเอกลักษณ์ มีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า จึงได้จัดตั้งชมรมเยาวชนรักบ้านเกิด ชมรมเยาวชนรักษาศนตรีไทย เพื่อเป็นตัวแทนคนเฒ่าคนแก่ ในการสืบทอดอุดมการณ์สำนึก ท้องถิ่น เด็กๆ ได้ริเริ่มโครงการจัดทำทำเนียบปราชญ์ชุมชน ซึ่งถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นหลัง โครงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สืบทอดต่อไป โครงการปลูกต้นลำตวน เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านเพื่อรำลึกถึงภาพในอดีตของชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ว่าเดิมบริเวณพื้นที่แห่งนี้เต็มไปด้วยต้นลำตวน จนเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “หมู่บ้านโคกกล้าตวน”

2.2 การเรียนรู้จากการไปศึกษาดูงาน ชุมชนต้นแบบ

จากการจัดประชุมเวทีประชาคมร่วมกัน
ของชาวบ้านโคกลำดวน โดยเฉพาะข้อมูลในส่วน
ของปัญหา ความต้องการและข้อเสนอแนะใน
การพัฒนาชุมชน พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่
ต้องการไปศึกษาดูงานในพื้นที่ชุมชนอื่นที่เกี่ยวข้อง
กับการพัฒนาการเกษตร การพัฒนาอาชีพ เพื่อ
จะได้นำความรู้ที่ได้มาเป็นแบบอย่างหรือแนวทาง
ในการพัฒนาการเกษตรของชุมชน โดยในการนี้
ทางผู้วิจัย คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนได้
จัดประชุมอย่างไม่เป็นทางการ วางแผนจัดทำ
โครงการไปศึกษาดูงาน โดยพิจารณาจากชุมชน
ใกล้เคียงที่เป็นชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ
ในการดำเนินงานด้านการพัฒนา ซึ่งได้แก่
ชุมชนบ้านทุ่งกระโปรง ตั้งอยู่ หมู่ 12 ตำบลป่าชะ
อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก หมู่บ้านคลอง
หัวช้าง ตั้งอยู่ หมู่ที่ 10 ตำบลคลองเรือ อำเภอก
วิหารแดง จังหวัดสระบุรี ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านนี้ได้
รับการคัดเลือกให้เป็นตัวอย่างหรือชุมชนต้นแบบ
แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนว
พระราชดำริ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพในการ
ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นชุมชนที่มี
ความเข้มแข็งและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มี
การบริหารจัดการหมู่บ้านที่เน้นการมีส่วนร่วม

การศึกษาดูงานที่ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ
จังหวัดนครนายก ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร
ปศุสัตว์และพลังงาน การสอนให้รู้จักที่จะใช้
ประโยชน์จากธรรมชาติ สร้างอาชีพ สร้างความ
มั่นคงที่เกิดจากฐานการเรียนรู้ การพึ่งตนเอง
อย่างเป็นขั้นตอน

การไปดูงานในพื้นที่หรือชุมชนอื่น ๆ ของ
หมู่บ้านโคกลำดวนเกิดจากปัจจัยทั้งภายในและ

ภายนอกเป็นตัวส่งเสริมและสนับสนุน โดยปัจจัย
ภายในชุมชนที่เป็นตัวส่งเสริม คือ ความต้องการ
ของชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีความกระตือรือร้น และ
มีความพร้อมที่จะเรียนรู้และแสวงหาความรู้อยู่
ตลอดเวลา ดังนั้น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์
ความคิดกับชุมชนอื่น ๆ จึงเป็นการยอมรับเอา
ความรู้ใหม่ๆ มาใช้ปรับปรุงพัฒนาชุมชนของ
ตนเอง และปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมให้ชุมชนไป
ศึกษาดูงานเกิดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น
พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ มีเป้าหมายต้องการ
พัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชนให้เกิดขึ้น
ซึ่งการไปศึกษาดูงานนั้นนับเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้
เกิดการเรียนรู้ด้วยการเห็นตัวอย่างจริง และนำ
เอาตัวอย่างนั้นมาใช้ในการพัฒนารูปแบบการพึ่ง
ตนเองของชุมชน

2.3 การจัดเวทีเพื่อสรุปบทเรียนจาก การศึกษาดูงานหลังการที่ชาวบ้านในชุมชน ได้ไปศึกษาดูงาน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นกับชุมชนอื่น ได้เห็นตัวอย่างจากการ ปฏิบัติจริงจากชุมชนต้นแบบ ได้มีการกลับมา ทบทวนความรู้ ความคิดร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อ จะได้มีโอกาส แสดงความคิดเห็น แสดงความ ต้องการ ความเห็นพ้องต้องกันของชุมชนในการ ที่จะประยุกต์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาดูงาน จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ มาผสมผสานกับความรู้ เดิมหรือภูมิปัญญาของชุมชนที่มีอยู่ กำหนด กิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมกับศักยภาพ ปัญหา ความต้องการของชุมชนต่อไป

ผลจากการจัดเวทีเพื่อสรุปบทเรียนจาก
การศึกษาดูงาน ชาวบ้านได้มีความคิดร่วมกันว่า
ความเข้มแข็งของชุมชน หรือการพัฒนาชุมชนให้
มีความยั่งยืนนั้น ชาวบ้านจำเป็นต้องมีความร่วม
มือร่วมใจกัน ต้องช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกัน
รับผิดชอบ ต้องมีการเสียสละโดยเน้นเรื่องของ

ประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นการทำโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ควรดำเนินการในรูปกลุ่มที่จัดขึ้นตามความสามารถ ความต้องการ โดยมีแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานให้ทุกกลุ่มมีการเกื้อกูลพึ่งพาอาศัย สนับสนุน ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ที่ผ่านมามุ่บ้านโคกล่าดวนก็เคยมีความเข้มแข็ง แต่หลังจากถูกระแสนิยมทำให้ชาวบ้านขาดการร่วมมือร่วมใจกัน ดังนั้น จำเป็นต้องกระตุ้น หรือสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนขึ้นมาก่อน เน้นการพัฒนาคน นอกจากนี้ผลจากการศึกษาดูงานทำให้ชาวบ้านเรียนรู้ว่า งานด้านการพัฒนานั้น ผู้นำชุมชน มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก จำเป็นต้องเสียสละ อดทน ทุ่มเทและต้องเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้นำความรู้มาช่วยถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้านในชุมชน ผู้นำจำเป็นต้องทำเป็นตัวอย่าง ให้ชาวบ้านในชุมชนได้เห็นผลการปฏิบัติ จนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธายอมรับและในที่สุดก็จะทำตาม ดังนั้น คุณสมบัติของผู้นำชุมชนจึงจำเป็นต้องช่างคิด ช่างฝัน ต้องเป็นตัวตั้งในการตั้งโจทย์ แล้วให้ชาวบ้านช่วยกันคิดต่อ ชักชวนกันทำ

แนวทางที่ได้มาจากการศึกษาดูงานที่ได้มีการนำเสนอในเวทีสรุปบทเรียนอีกประการหนึ่งได้แก่ การเสนอให้ศึกษาหาจุดเด่น จุดด้อยของชุมชน ศึกษาชุมชนอย่างถ่องแท้ เพื่อเรียนรู้ว่าจะพัฒนาตรงไหน พัฒนาอย่างไร หลังจากประชุมร่วมกันแล้วต้องมีการจัดบันทึก ข้อสรุปทำเป็นแผนการพัฒนาต้องมองที่ตนเองก่อน ชุมชนเราเคยทำอะไร มีความรู้อะไร ปู่ ย่า ตา ยาย ทำอะไรกันมาก่อน อาชีพหลักของเราคืออะไร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพราะจะทำให้พึ่งตนเองได้

จากแนวคิดต่างๆ ที่ชาวบ้านได้แสดงออกมาในเวทีสรุปบทเรียนจากการดูงาน เห็นได้ว่า

ชาวบ้านได้มีการนำกลับมาคิด ทบทวน มีการยอมรับการปฏิบัติที่ดีของชุมชนต้นแบบ เห็นคุณค่าเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว และชุมชน รู้จักคิด วิเคราะห์เลือกแนวทางที่เหมาะสม และเกิดความกระตือรือร้นในการพัฒนา โดยมีจุดมุ่งหมายคือการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.4 การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง การที่ชาวบ้าน เด็กในหมู่บ้านโคกล่าดวน ได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากผู้รู้ ผู้อาวุโสในชุมชน ปราชญ์ชุมชน ตลอดจนการศึกษาดูงาน ทำให้ได้มีความรู้ ความเข้าใจ ได้แนวความคิดในแง่การดำเนินชีวิตในวิถีเศรษฐกิจพอเพียง การให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี อันดีงาม การได้มีโอกาสเห็นการปฏิบัติจริง รับรู้ถึงผลของการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดการพัฒนา นำพาชีวิตไปสู่ความสุข เลี้ยงดูครอบครัวได้ จึงได้เกิดความอยากลอง อยากเรียนรู้ว่าตนเองจะทำได้หรือไม่ ความรู้ที่ได้มาทำให้เกิดความมั่นใจ ต้องการพิสูจน์ตนเอง ดังนั้น ชาวบ้านจึงได้ลงมือปฏิบัติจริง เช่น ทดลองปลูกผักกูด ซึ่งเป็นผักพื้นบ้านที่ได้ความรู้มาจากหมู่บ้านทุ่งกระโปรง ทดลองปลูกข้าวตาแดง ที่ได้ความรู้มาจากหมู่บ้านคลองหัวช้าง การปลูกไม้เลื้อยหวาน การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำเตาเผาถ่าน การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร เด็กโรงเรียนวัดโคกล่าดวนฝึกเรียนดนตรีไทย ทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกต้นไม้ เก็บขยะโดยรอบชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมทางด้านพุทธศาสนา ฝึกเรียนการทำขนมไทย เป็นต้น

การเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติจริง เป็นวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการปฏิบัติจริงแบบลองผิดลองถูกและปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับ

ชุมชนได้ นำไปสู่การสังเกตดิน ฟ้า อากาศสภาพ ธรรมชาติ การปฏิบัติจริงทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม ช่วยกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติตาม การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในชุมชน

3. ดำเนินการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ภายในชุมชน

3.1 จัดทำฐานการเรียนรู้

การดำเนินการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ภายในชุมชน ดำเนินการโดยรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การปลูกผัก ปลูก ไม้ผล การขยายกิ่งพันธุ์ การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูป การทำปุ๋ยชีวภาพ สมุนไพร ประเพณีวัฒนธรรม พื้นบ้าน เป็นต้น แล้วจัดทำเป็นทำเนียบผู้รู้/ภูมิปัญญาในชุมชน จัดเป็นฐานการเรียนรู้โดยมุ่งหวังให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับทุกคนในชุมชน และให้ผู้เรียนสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ได้อย่างเหมาะสม นอกจากจะเป็นฐานเรียนรู้ ภาคปฏิบัติของชุมชนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็น ห้องเรียนธรรมชาติให้แก่นักเรียนโรงเรียนวัดโคกลำดวน ซึ่งจะทำให้เด็กได้เรียนรู้และเข้าใจวิถี การประกอบอาชีพ การปลูกฝังให้เด็กมีความรัก ความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักแบ่งปันและเอื้ออาทรต่อกัน

ผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านโคกลำดวน ถูกนำมาจัดเป็นฐานการเรียนรู้ได้ 9 ฐาน ดังนี้ ฐานการเรียนรู้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ฐาน การเรียนรู้ การปลูกไม้ผลและขยายกิ่งพันธุ์ ฐาน การเรียนรู้ ไม้เลื้อยหวาน - ไม้ตง ฐานการเรียนรู้ การปลูกพืชผสมผสาน ฐานการเรียนรู้ พืชสมุนไพร ฐานการเรียนรู้ การทำปุ๋ยชีวภาพ ฐานการเรียนรู้ การทำขนมไทยโบราณ ฐานการเรียนรู้ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ฐานการเรียนรู้ ศิลป วัฒนธรรมพื้นบ้าน

3.2 จัดสร้าง “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน”

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นนวัตกรรมทาง สังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนชุมชน ท้องถิ่นเข้าสู่สังคมความรู้ (Knowledge Based Society) เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้เป็นเวทีที่เปิด โอกาสให้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและนอก ชุมชนได้เข้าถึงชาวบ้านในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรม ฯลฯ การ พัฒนาให้ชาวบ้านมีความรู้ มีทักษะ เป็นการ ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ชาวบ้านสามารถสร้างอาชีพ ให้กับตนเองได้ รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ ทั้ง ภายในและภายนอกชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางการ จัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการรับรู้ตลอดชีวิต สำหรับชาวบ้านในชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่ง บริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้อง กับความต้องการของประชาชน โดยเน้น กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ ทันกับการเปลี่ยนแปลงสังคม ข้อมูลที่ถูกจัดเก็บ ไว้ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จะเป็นข้อมูลที่ส่งเสริม ให้ชาวบ้านมีความเข้าใจในพื้นฐานของชุมชน เช่น ทำเนียบผู้รู้ ภูมิปัญญาในชุมชน ประวัติความ เป็นมาของหมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้มาศึกษาเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมี ข้อมูลทางวิชาการที่เป็นความรู้ในปัจจุบันวิทยาการ ความก้าวหน้า ที่จะมาปรับประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ได้ โดยการรวบรวมเอกสาร แผ่นพับ หนังสือ บทความทางวิชาการที่หน่วยงานต่างๆ จัดทำขึ้น เพื่อส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนโดยทั่วไป ให้ชาว บ้านได้มาค้นคว้าแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดสร้างห้องอินเตอร์เน็ตชุมชน ซึ่งเป็นส่วนที่ส่งเสริมการเรียนรู้และเปิดโอกาสให้คนใน ชุมชนเข้าถึงเทคโนโลยี สามารถสืบค้นความรู้ที่

เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา การเรียนรู้โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อให้ชาวบ้านใช้เทคโนโลยีได้ คือ การจัดฝึกอบรมคอมพิวเตอร์เบื้องต้น ให้แก่ชาวบ้านที่มีความสนใจและกลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน เพื่อที่จะได้ช่วยเหลือดูแลศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ต่อไป

3.3 ดำเนินการจัดทำเว็บไซต์ชุมชน

การจัดทำเว็บไซต์ชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โดยใช้ชื่อเว็บไซต์ว่า <http://www2.crma.ac.th./khoklumduan/index.asp> การจัดทำเว็บไซต์ชุมชนนี้มีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของชุมชน เป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนา องค์ความรู้ในแต่ละสาขาอาชีพซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายชุมชน พี่พาทอาศัยกันได้ร่วมมือกันพัฒนาบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนความรู้

3.4 ดำเนินการจัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านซึ่งเรียนรู้มาจาก ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือ ผู้มีความรู้ในหมู่บ้าน ในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นชุดความรู้ ในชุมชนที่มีการใช้เพื่อการดำเนินชีวิตที่ได้ผลมาในอดีต สามารถดำรงความสุขแก่บุคคล ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนมีดุลยภาพอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างผสมผสานกลมกลืน

ในภาวะเศรษฐกิจที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยปัจจุบัน และได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจโลก ทำให้ทุกคนต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตแบบฟุ่มเฟือยเป็นแบบพอเพียง ดังนั้น การจัดทำหลักสูตรภูมิ-

ปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านโคกล่าดวน มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาในแต่ละด้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน และผู้สนใจทั่วไป ได้ศึกษาและนำไปปฏิบัติใช้ในการดำรงชีวิต และพัฒนาอาชีพได้อย่างยั่งยืนต่อไป

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหมู่บ้านโคกล่าดวนไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผลจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทบทวนกลับไปในอดีต ทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านได้มีโอกาสศึกษาความเป็นมาของบ้านตนเอง ทำให้ได้รู้ว่าหมู่บ้าน มีอะไรดีมากมายที่จะเอามาเป็นบทเรียนหรือตัวอย่างได้ การเข้าร่วมกลุ่ม ทำให้เกิดความสามัคคี มีน้ำใจ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน กล้าคิด กล้าพูด กล้าแสดงออก กล้าตัดสินใจ ทำให้เกิด กระบวนการพัฒนาทางความคิด

การที่ชาวบ้านได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้แนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน การตระหนักถึงความสำคัญของการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด การสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม การเสียสละ ความซื่อสัตย์ นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เรียนรู้หลักการบริหารจัดการชุมชน ที่เริ่มต้นจากการพัฒนาคนให้มีความกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่น มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ โดยบุคคลสำคัญที่จะเป็นตัวขับเคลื่อน คือ ผู้นำชุมชน ที่จะต้องเรียนรู้และนำไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้เห็นจริง ชักชวนชาวบ้านให้เกิดความเชื่อมั่นและเรียนรู้ไปพร้อมกัน และการพัฒนานั้นจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานความ-

รู้ที่ชุมชนมีอยู่ มีการต่อยอดองค์ความรู้ โดยการ
ศึกษาจากชุมชนภายนอก และนำมาผสมผสาน
กับความรู้เดิม จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาหมู่บ้านโคก
ลำควนไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ดังนั้น ชุมชน
วัดและโรงเรียน ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ ที่
เกี่ยวข้อง ควรจะได้มีการประสานแนวทาง ประชุม
แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ เพื่อที่
จะได้ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรจะได้มีการขยายผล
จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ โดยวิธีการสร้าง
กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีการจัดเวที
ประชุม อบรม สัมมนา พูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ
มีการฝึกฝนเด็กและเยาวชนให้ปฏิบัติจริง มีการ
สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนใกล้เคียง เรียนรู้ร่วม
กัน ประสานความร่วมมือช่วยเหลือดูแลซึ่งกัน
และกัน นำพหุองค์การและชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,
สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554). สำนักนายกรัฐมนตรี.
วิจารณ์ พานิช. 2548. การจัดการความรู้ ฉบับ
นักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้
เพื่อสังคม.
สัมพันธ์ เตชะธอก และคณะ. 2549. การเรียนรู้และการจัดการ
ความรู้ขององค์กรชุมชนเพื่อชุมชนเป็นสุข. มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น.
สวิง ดันอุดม และประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล. 2548. การจัด
กระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุข อย่าง
ยั่งยืน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
สายันต์ ไพรัชญาจิตร และคณะ. 2549. กระบวนการเรียนรู้
และการจัดการความรู้ของชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
สุพจน์ แสงเงิน และคณะ. 2546. กระบวนการเรียนรู้ของ
ชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษากรณี
ชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์แก้ว. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.
สุรศักดิ์ อินแถลง และคณะ. 2549. การมีส่วนร่วมของชุมชน
ในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพื่อพัฒนากระบวนการ
เรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดับ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.